



Myndigheten för
samhällsskydd
och beredskap



Sveriges
Kommuner
och Regioner

HANDBOK I CIVIL BEREDSKAP FÖR KOMMUNER
2. KOMMUNALA VERKSAMHETER

Räddningstjänst



Handbok i civil beredskap för kommuner – 2. Kommunala verksamheter – Räddningstjänst

Det här kapitlet är en del av publikationsserien *Handbok i kommunal krisberedskap* där fler kapitel finns.

© Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB)

Produktion: Advant

Publikationsnummer: MSB2212 – reviderad januari 2024

Tidigare utgiven: MSB1574 – maj 2020

ISBN: 978-91-7927-474-0

Innehåll

Övergripande beskrivning	1
Ansvar och roller	2
Kommunen	2
Området skydd mot olyckor	2
Området krisberedskap	4
Länsstyrelsen	5
Myndighet för samhällsskydd och beredskap	6
Statliga myndigheter som bedriver statlig räddningstjänst	6
Förstärkningsresurser	6
Nätverk	8
Risker och sårbarheter	9
Epidemi och pandemi	10
Pågående dödligt våld	10
Utsläpp av farliga ämnen	10
Oljeutsläpp längs kust	11
Översvämningar	11
Ras och skred	12
Skogsbränder	12
Planering	13
Kontinuitetshantering	13
Pandemiberedskap	13
It och el	13
Pågående dödligt våld	14
Utsläpp av farliga ämnen	14
Oljeutsläpp längs kust	14
Översvämningar	15
Ras och skred	15
Skogsbränder	16
Utbildning och övning	17

Övergripande beskrivning



Kapitlet har uppdaterats samt utvecklats med mer information.

Kommunen ska bedriva kommunal räddningstjänst enligt lagen (2003:778) om skydd mot olyckor (LSO). Vissa statliga myndigheter har även i uppdrag att bedriva statlig räddningstjänst. Med räddningstjänst menas enligt LSO de räddningsinsatser som staten eller kommunerna ansvarar för vid olyckor eller överhängande fara för olyckor för att hindra och begränsa skador på människor, egendom eller miljön.

Begreppet räddningstjänst i detta kapitel syftar på räddningstjänsten som verksamhet. Räddningstjänsten som organisation beskrivs som kommunens organisation för räddningstjänst.

Delar av kommunens verksamhet för skydd mot olyckor är samhällsviktig verksamhet och behöver kunna upprätthållas vid samhällsstörningar, medan andra delar inom verksamheten kan prioriteras ner under viss tid. Räddningstjänsten som verksamhet är en del av samhällets krisberedskap och räddningstjänstorganisationen är nödvändig för att hantera flertalet samhällsstörningar.

LSO ändrades den 1 januari 2021 med syftet att skapa en mer likvärdig och effektiv kommunal räddningstjänst. Statens och kommunernas styrning har utvecklats och Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB) har utfärdat ett antal föreskrifter gällande handlingsprogram, ledningssystem, undersökningsrapporter och kommunal tillsyn. Utöver föreskrifterna finns även tillhörande stödmaterial.



Ansvar och roller

Kommunen

Området skydd mot olyckor

Kommunens ansvar enligt LSO innebär att kommunen ska bedriva räddningstjänstverksamhet och olycksförebyggande arbete. Detta innebär bland annat att genomföra räddningsinsatser, utöva tillsyn över den enskildes skyldigheter samt arbeta med information och rådgivning. Kommunens organisation för räddningstjänst kan också ges andra uppdrag inom det olycksförebyggande området, såsom vattensäkerhet, fallprevention, naturolyckor och suicidprevention.

En utgångspunkt i LSO är att det primära ansvaret för att skydda den enskildes liv, hälsa och egendom ligger på den enskilde själv. Det allmänna, i det här fallet kommunen, träder in när en olycka blir för omfattande för den enskilde att hantera, om räddningsinsatsen är motiverad med hänsyn till behovet av ett snabbt ingripande, det hotade intressets vikt, kostnaderna för insatsen och omständigheterna i övrigt. Räddningstjänsten ska planeras och organiseras så att räddningsinsatserna kan påbörjas inom godtagbar tid och genomföras på ett effektivt sätt. Den förebyggande verksamheten ska planeras och organiseras så att den effektivt bidrar till att förebygga bränder och andra olyckor samt förhindra eller begränsa skador till följd av bränder och andra olyckor. Särskild vikt ska läggas vid att förhindra människors död och andra allvarliga skador.

Hur kommunen avser att bedriva sin räddningstjänstverksamhet och den olycksförebyggande verksamheten ska beslutas av

kommunen och beskrivas i det kommunala handlingsprogrammet enligt LSO. Antingen skriver kommunen ett gemensamt handlingsprogram som omfattar båda verksamheterna eller så skrivs separata handlingsprogram för respektive verksamhet, räddningstjänst respektive olycksförebyggande verksamhet. MSB har utfärdat föreskrifter och allmänna råd avseende kommunala handlingsprogrammens innehåll och struktur, samt tillhörande stödmaterial i form av handbok och fördjupningsrapporter.



Läs mer

[MSBFS 2021:1 föreskrifter och allmänna råd om innehåll och struktur i kommunens handlingsprogram för förebyggande verksamhet och räddningstjänst \(msb.se\)](#)

[Kommunala handlingsprogram enligt LSO – Stöd och vägledning \(msb.se\)](#)

I sin tillsynsroll ska kommunen planera och utföra tillsyn av den enskildes skyldigheter enligt LSO, med fokus på de byggnader och andra anläggningar där riskerna vid brand generellt sett är stora. Detta kan exempelvis innebära bränder som medför stor risk för människors liv och hälsa, stora ekonomiska kostnader, stora skador på miljön eller större påfrestning på samhället. MSB har utfärdat föreskrifter och allmänna råd om hur kommunen ska planera och utföra sin tillsyn, samt tillhörande stödmaterial i form av handbok och erfarenheter från rättsfall.



Läs mer

[MSBFS 2021:8 föreskrifter och allmänna råd om hur kommunen ska planera och utföra sin tillsyn enligt lagen \(2003:778\) om skydd mot olyckor \(msb.se\)](#)
[Stöd till kommunal tillsyn enligt LSO \(msb.se\)](#)

Kommunen ska ha ett ledningssystem för räddningstjänst med förmåga att såväl leda flera räddningsinsatser samtidigt som att leda omfattande räddningsinsatser, vilket även inkluderar ständig förmåga till övergripande ledning¹. Detta innebär i praktiken att kommunerna behöver utveckla sina samarbeten med varandra. MSB har utfärdat föreskrifter och allmänna råd om ledning av kommunal räddningstjänst, samt angränsande stödmaterial i form av handbok om ett enhetligt ledningssystem.



Läs mer

[MSBFS 2021:4 föreskrifter och allmänna råd om ledning av kommunal räddningstjänst \(msb.se\)](#)
[Handbok Ett enhetligt ledningssystem för kommunal räddningstjänst \(msb.se\)](#)

Efter att en olycka har inträffat är kommunen skyldig att i skäligen omfattning genomföra en olycksundersökning för att klarlägga orsakerna till olyckan, olycksförloppet och hur insatsen genomförts. Kommunen ansvarar även för att skicka in undersökningsrapporter till MSB efter sina räddningsinsatser. MSB har utfärdat föreskrifter om undersökningsrapport efter kommunal räddningsinsats, samt stödmaterial för olycksutredningar.



Läs mer

[MSBFS 2021:5 föreskrifter om undersökningsrapport efter kommunal räddningsinsats \(msb.se\)](#)
[Stödmaterial för olycksutredningar \(msb.se\)](#)

I en kommun ska det finnas en räddningschef som ansvarar för att räddningstjänsten är ändamålsenligt ordnad. Räddningschefen ska fatta beslut om inledande av räddningsinsats och utse räddningsledare, räddningschefen kan också överlåta till någon annan att besluta om det. Det finns möjlighet att överlåta åt annan att vidta inledande begränsade åtgärder i väntan på räddningstjänstresurserna, till förmån för snabbare hjälp till den drabbade.

Personalen inom den kommunala räddningstjänstorganisationen kan bestå av heltidsanställda eller anställda med beredskapstjänstgöring. Det finns också räddningspersonal som är inskriven i ett räddningsvärn. Det innebär att de inte har någon beredskap, men att de infinner sig vid ett larm om de har möjlighet. De är uttagna i förväg med hjälp av tjänsteplikt, som är en möjlighet enligt LSO för deltagande i räddningsinsats.

Kommunens uppgifter ska enligt LSO fullgöras av en eller flera nämnder. Utifrån det finns flera möjligheter för hur kommunen kan välja att organisera sin räddningstjänstverksamhet. Kommunens ansvar för räddningstjänst kan fullgöras av en eller flera egna nämnder, exempelvis kommunstyrelsen och en myndighetsnämnd. Alternativt kan kommunens ansvar för räddningstjänst fullgöras av en gemensam nämnd med en eller flera kommuner, där en kommun utgör värdkommun. Kommunens ansvar för räddningstjänst kan även skötas genom ett kommunalförbund med egen politisk styrning utsedd av ingående kommuner.

Kommunen får avtala med en annan kommun om att uppgifter helt eller delvis ska genomföras av den andra kommunen. Ett civilrättsligt avtal skapas då mellan kommunerna. Kommunerna kan till exempel ha gemensam räddningschef med varandra, vilket innebär att räddningschefen i en kommun även tjänstgör som räddningschef i den andra kommunen.

1. Del av ledningssystemet som övergripande leder räddningstjänstverksamheten och som ständigt hanterar att definiera organisationens roll, sätta ramar för räddningsinsatser samt prioritera och fördela resurser till olika insatser medan beredskap upprätthålls för att kunna möta övriga risker.

Kommunens organisation för räddningstjänst är en viktig del i totalförsvaret. I LSO finns de delar som faller under kommunal räddningstjänst om Sverige skulle hamna under höjd beredskap, med bland annat uppgifter som indikering och sanering. MSB har tagit fram en serie vägledningar för räddningstjänst under höjd beredskap.



Läs mer

[Räddningstjänst under höjd beredskap – RUHB \(msb.se\)](#)

[Räddningstjänst under höjd beredskap – vägledning del 1: Stöd för inledande planering och fortsatt utvecklingsarbete \(msb.se\)](#)

[Räddningstjänst under höjd beredskap – vägledning del 2: Räddningstjänst och samhällsviktig verksamhet \(msb.se\)](#)

Området krisberedskap

Kommunens och den kommunala räddningstjänstorganisationens arbete med krisberedskap ska bidra till såväl individens som samhällets och nationens säkerhet. De värden som ska skyddas är människors liv och hälsa, samhällets funktionalitet, miljö och ekonomiska värden, demokrati, rättssäkerhet och mänskliga fri- och rättigheter samt nationell suveränitet. Dessa värden behöver beaktas vid såväl räddningsinsatser som vid samhällsstörningar.

Kommunens organisation för räddningstjänst bedriver samhällsviktig verksamhet som har stor betydelse för befolkningens liv och hälsa och är en central del av samhällets krisberedskap. Räddningstjänstorganisationen har en viktig roll i såväl det förebyggande och förberedande arbetet som i arbetet med att hantera samhällsstörningar.

Kommunens krisberedskap styrs till stora delar utifrån lagen (2006:544) om kommuners och regioners åtgärder inför och vid extraordinära händelser i fredstid och höjd beredskap (LEH). LSO och LEH har olika syften.

LSO:s regler om räddningstjänst baseras på behovet av en organisation som kan ingripa när den enskilde inte förmår att själv hantera en brand eller annan olycka eller vid en överhängande fara för olycka. LEH syftar till att kommuner ska ha en god förmåga att hantera extraordinära händelser i fredstid samt vid höjd beredskap. Lagarnas syften skiljer sig åt men det finns också beröringspunkter.

LSO reglerar hanteringen av såväl mindre som stora olyckor, förutsatt att händelsen kräver räddningstjänst, medan LEH reglerar händelser som bedöms vara extraordinära. Det medför att LSO och LEH kan tillämpas samtidigt, för samma händelse. Detta förutsätter en god samverkan mellan kommunens organisation för räddningstjänst och kommunens organisation för att hantera extraordinära händelser. Både personalresurser och ledningsfunktioner kan nyttjas tillsammans, exempelvis om räddningsinsatsen blir en del av hanteringen av den extraordinära händelsen i sin helhet. Det ställer krav på god samverkan både i det operativa skedet men också i förebyggande och förberedande syfte.

Beroende på hur kommunen valt att organisera sin räddningstjänstverksamhet sker styrningen av räddningstjänstorganisationens arbete med krisberedskap på olika sätt, exempelvis genom egna nämnder, gemensamma nämnder eller i förbundsordningen vid kommunalförbund.

Oavsett hur kommunen valt att organisera sin organisation för räddningstjänst är räddningstjänst ett kommunalt ansvar och en samhällsviktig verksamhet, med en viktig roll i kommunens arbete med krisberedskap. Kommunens räddningstjänstorganisation kan bidra med viktiga kunskaper till kommunens arbete med risk och sårbarhetsanalys genom deltagande i RSA-processen, men behöver även göra analyser av egen verksamhet som underlag för att minska sin sårbarhet och öka den egna förmågan att hantera samhällsstörningar. Kommunens organisation för räddningstjänsten behöver också god kännedom om andra samhällsviktiga verksamheter inom

det geografiska området för att kunna utföra sitt uppdrag effektivt, vilket de exempelvis kan få genom att delta i RSA-processen.



Läs mer

[Räddningsinsatser mot samhällsviktig verksamhet och kritisk infrastruktur \(msb.se\)](https://www.msb.se)

Räddningstjänstorganisationens roll vid kommunens arbete med att hantera samhällsstörningar varierar. Sett till räddningstjänstorganisationens arbete inom kommunens geografiska område kan räddningstjänstorganisationen exempelvis representeras i kommunens lokala inriktnings och samordningsfunktion (ISF). Räddningstjänstpersonalen med sin erfarenhet av operativ verksamhet och stabsarbete kan vara en tillgång för kommunens krishanteringsarbete. De kommuner som har anläggningar för utomhusvarning ska även se till att signalen Viktigt meddelande (VMA) kan sändas genom ljudsändare. Många gånger är det den kommunala räddningstjänstorganisationen som ombesörjer detta.



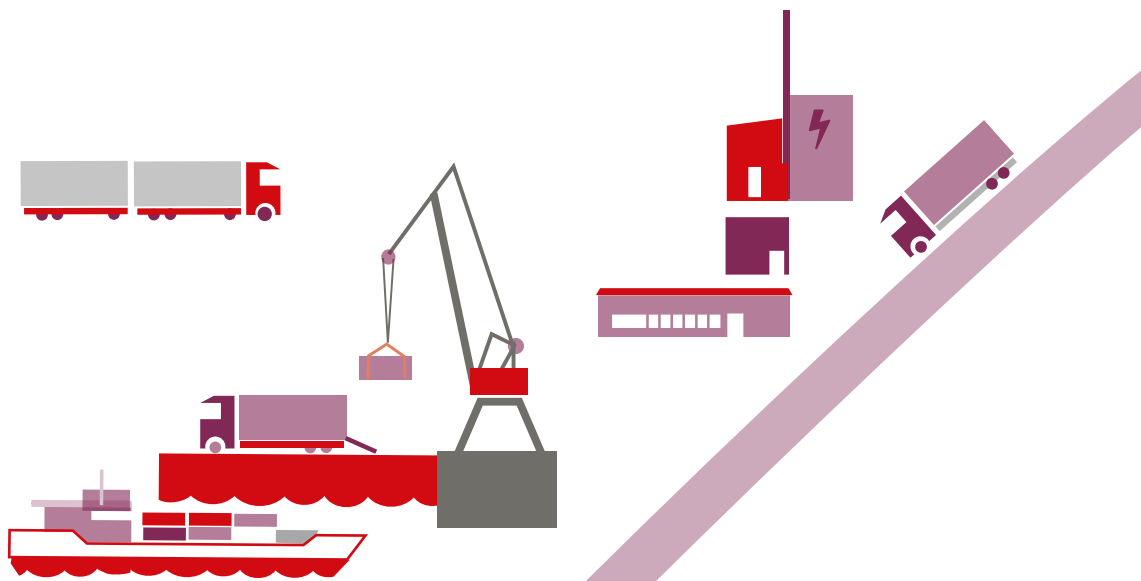
Läs mer

[Viktigt meddelande till allmänheten \(msb.se\)](https://www.msb.se)

Länsstyrelsen

Länsstyrelsen ansvarar för den del av den statliga räddningstjänsten som avser räddningstjänst och sanering vid utsläpp av radioaktiva ämnen från kärnteknisk anläggning.

En länsstyrelse som är civilområdesansvarig får vid omfattande räddningsinsatser ta över ansvaret för kommunal räddningstjänst i en eller flera kommuner som berörs av räddningsinsatsen och ska då utse räddningsledare. I det fall kommunernas räddningstjänstverksamhet är organiserad över länsgränser bör länsstyrelserna tillsammans planera för hur övertagande av ansvar för kommunal räddningstjänst ska genomföras. Länsstyrelsen bör vid övertagande av ansvar för kommunal räddningstjänst ta över ansvar i de kommuner den övergripande ledningen ansvarar för. Det innebär dock inte att länsstyrelsen tar över den olycksförebyggande verksamheten eller övriga krishanteringsuppgifter som kommunen ansvarar för, till exempel kommunens geografiska områdesansvar. Däremot tas inte enbart ansvaret över för en enskild räddningsinsats över, utan för hela räddningstjänstverksamheten. Länsstyrelsen ska också, om fler än en kommun är berörd av en olycka, bestämma vilken kommun som ska leda räddningsinsatsen, om inte räddningsledarna själva kan komma överens.



Myndighet för samhälls- skydd och beredskap

MSB har ansvar för att stödja samhällets beredskap för olyckor, kriser och civilt försvar, och ett särskilt uppdrag av att stödja samordningen av berörda myndigheters åtgärder vid en kris. MSB:s roll är att stödja och driva på, genom att sprida kunskap och stötta samverkan, finansiera utveckling och inom vissa områden utfärda föreskrifter eller utöva tillsyn.

MSB utövar tillsyn över kommunerna enligt LSO. MSB har även tillsyn över länsstyrelsens ansvar och förmåga för räddningstjänst och sanering vid utsläpp av radioaktiva ämnen från en kärnteknisk anläggning, samt över de civilområdesansvariga länsstyrelsernas planering för övertagande av räddningstjänst vid omfattande räddningsinsatser i kommunal räddningstjänst. MSB utövar dessutom tillsynen över frågor som rör samordningen mellan den statliga räddningstjänstens olika grenar. MSB ger även stöd och råd inom detta område till kommunerna och de berörda myndigheterna.



Läs mer

[MSB:s tillsyn enligt LSO \(msb.se\)](https://www.msb.se)

MSB ska enligt sin instruktion samordna och utveckla verksamheten inom räddningstjänsten², vilket innebär att MSB också står för vägledning, stöd, utbildningar och annan utveckling inom LSO-området. MSB ska utifrån nationell riskbild upprätthålla beredskap med förstärkningsresurser för att kunna bistå vid allvarliga olyckor. Om det vid omfattande kommunala räddningsinsatser finns ett konkurrerande behov av förstärkningsresurser får MSB, på begäran av en eller flera räddningschefer, prioritera och fördela tillgängliga nationella förstärkningsresurser.

Statliga myndigheter som bedriver statlig räddningstjänst

Vissa statliga myndigheter har i uppdrag att bedriva statlig räddningstjänst. Följande räddningstjänst är statlig med respektive ansvarig myndighet.

- Fjällräddningstjänst – Polismyndigheten
- Sjöräddningstjänst – Sjöfartsverket (gäller till sjöss men inte vattendrag, kanaler, hamnar och andra insjöar än Vätern, Vättern och Mälaren)
- Flygräddningstjänst – Sjöfartsverket
- Efterforskning av försvunna personer – Polismyndigheten
- Miljöräddningstjänst till sjöss – Kustbevakningen (gäller till sjöss men inte vattendrag, kanaler, hamnar och andra insjöar än Vätern, Vättern och Mälaren)
- Räddningstjänst vid utsläpp av radioaktiva ämnen från kärnteknisk anläggning – Länsstyrelsen

Förstärkningsresurser

Kommunerna ska själva, så långt det är möjligt, klara att hantera sina risker. Kommunernas egna resurser kan exempelvis vara bandvagnar, ledningsfordon, drönare och material för att hantera översvämningar, skogsbränder eller utsläpp av farliga ämnen. Även frivilligorganisationer kan vara ett stöd vid olyckor och samhällskriser. I många kommuner finns Frivilliga Resursgrupper (FRG) som kan vara ett sätt för kommunen att organisera frivilliga som kan stödja kommunens hantering.



Läs mer

[Vägledning i frivilligsamverkan för offentliga aktörer \(msb.se\)](https://www.msb.se)

[Frivilliga försvarsorganisationer \(msb.se\)](https://www.msb.se)

2. Förordning (2008:1002) med instruktion för Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, 3 §: Myndigheten ska, i enlighet med de föreskrifter som gäller för området skydd mot olyckor, samordna och utveckla verksamheten inom räddningstjänsten och när det gäller olycks- och skadeförebyggande åtgärder.

Kommunerna förväntas samverka kring förstärkningsresurser inom det geografiska närområdet med exempelvis länsstyrelsen, andra kommuner, andra myndigheter och aktörer kring händelser de inte kan klara själva. För situationer när händelsen är alltför komplex, alltför stor eller långdragen för att inte heller närområdets samlade resurser räcker till, har MSB förstärkningsresurser inom olika områden som kan användas.

MSB har resurser i form av utrustning och för vissa händelser också kontraktsanställd personal i beredskap som kan stötta vid en insats. Resurserna är främst avsedda för nationellt bruk, men kan i vissa fall också användas internationellt.

MSB har förstärkningsresurser för:

- skogsbrand
- översvämning
- oljeutsläpp
- CBRN
- sök och räddning
- samverkan och ledning
- värdlandsstöd
- luftburen sjuktransport
- samt för att bistå personer med hemvist i Sverige som drabbas av en allvarlig händelse utomlands.

Generellt finns det en god förmåga i Sverige att hantera olyckor och kriser. Det kan dock uppstå situationer när inte heller Sveriges samlade resurser räcker till och där vi behöver be om stöd från utlandet. MSB är kontaktpunkt gentemot EU:s civilskyddsmekanism och rescEU.³



Läs mer

[MSB:s förstärkningsresurser – ett stöd när regionens egna resurser inte räcker till \(msb.se\)](#)

[EU och civilskyddssamarbetet \(msb.se\)](#)

Det finns även förstärkningsresurser i form av kunskaps- och beslutsstöd, såsom MSB RIB – beslutsstöd till räddningstjänst. Den kan användas i såväl det förebyggande arbetet, för att planera framtida händelser, som i det akuta skedet under en händelse. Genom MSB finns också kartor för krisberedskap med rekommendationer och exempel på användning före, under och efter en händelse. Även Lantmäteriet tillhandahåller stöd som kan användas såväl före som under händelser. Dels en nationell gemensam bakgrundskarta för krisberedskap och blåljus samt en förstärkningsresurs Geocell som vid omfattande kriser kan producera anpassade kartor när kommuners och regioners resurser inte räcker till. Andra exempel är Sveriges geologiska undersökning (SGU) som har sårbarhetskartor för grundvatten och SMHI som tillhandahåller brandriskprognoser.



Läs mer

[RIB – beslutsstöd till räddningstjänst \(msb.se\)](#)

[Kartor för krisberedskap och blåljus \(msb.se\)](#)

[Geodata – Krisberedskap och blåljus \(lantmateriet.se\)](#)

[Förstärkningsresurs Geocell \(lantmateriet.se\)](#)

[Sårbarhetskartor för grundvatten \(sgu.se\)](#)

[Brandriskprognoser \(smhi.se\)](#)

3. EU-gemensamma resurser som syftar till att förstärka EU:s beredskaps- och insatskapacitet, främst inom skogsbrand, katastrofmedicin och farliga ämnen (CBRNE).

Nätverk

Sveriges kommuner och regioner (SKR) har ett nätverk för kommunal räddningstjänst (NKR). I nätverket finns varje län representerat och nätverket träffas cirka två gånger per år.

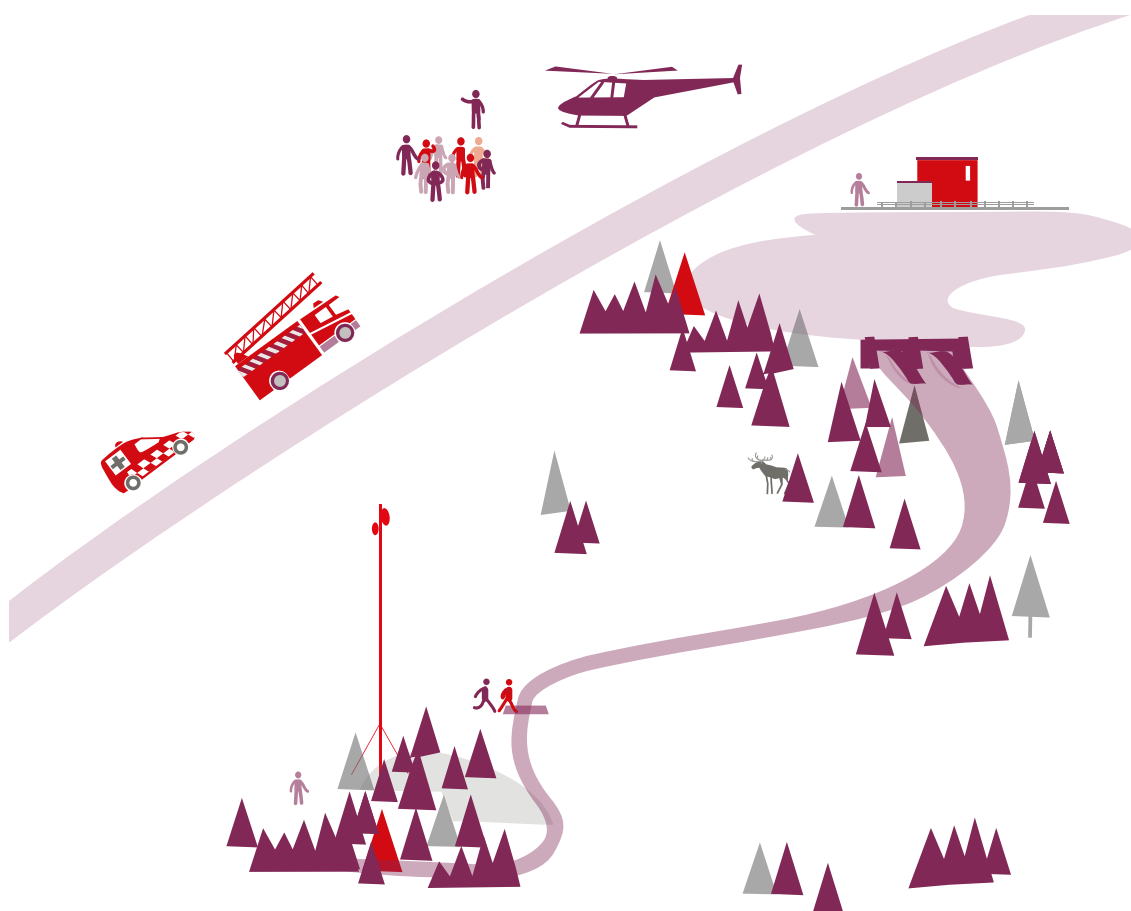
MSB har ett nätverk kopplat till sitt uppdrag att samordna och utveckla den kommunala räddningstjänsten, räddningstjänstrådet. Syftet med rådet är att främja dialogen mellan MSB och kommunala räddningstjänstorganisationer. Avsikten är att rådet ska fokusera på strategiska frågor och framtidsfrågor inom uppdraget för kommunal räddningstjänst. Rådet träffas i regel två gånger per år och består av en till två representanter per län samt SKR. Räddningstjänstorganisationerna utser själva sina representanter. Rådet har också två arbetsutskott för att behandla särskilda uppdrag, utbildningsutskottet samt metod och teknikutvecklingsutskottet.

Utöver nationella nätverk finns ett nordiskt samarbete för räddningstjänst, Nordred. Nordreds syfte är att på olika sätt främja samverkan inom räddningstjänsten mellan länderna, både vad gäller operativ samverkan i räddningsinsatser men också för samarbete för att utveckla räddningstjänsten. Det finns ett stort antal gränskommunala avtal mellan kommuner i Sverige och kommuner i Finland, Norge och Danmark som har ingåtts i anslutning till Nordredavtalet.



Läs mer

[Nordred – samarbete mellan räddningstjänster \(msb.se\)](https://www.msb.se/nordred)



Risker och sårbarheter

Det finns ett flertal olyckor och samhällsstörningar som kan inträffa i en kommun. MSB har utvecklat nationella kunskapsunderlag som stöd i kommunernas arbete med att identifiera och beskriva vilka risker och sårbarheter som finns i kommunen. Det finns dels en rapport ”Beskrivning av olyckor som kan leda till räddningsinsats” som stöd till kommunernas arbete med att identifiera och beskriva vilka risker för olyckor som finns i kommunen och som kan leda till räddningsinsats enligt LSO. Det finns även en ”Riskkatalog” kopplad till Handbok i kommunal krisberedskap som beskriver olika riskområden och är i första hand framtagen som ett stöd i kommunernas arbete med risk- och sårbarhetsanalys (RSA).

Flertalet av de olyckor som kan leda till räddningsinsats, och som kan inträffa i en kommun är relativt likartade för landets kommuner. Enligt föreskrifterna om innehåll och struktur i kommunens handlingsprogram ska kommunerna i sina handlingsprogram beskriva sina risker för ett antal utpekade olyckstyper. Detta är olyckstyper som i större utsträckning kan inträffa inom varje kommun och som kan resultera i stora konsekvenser på liv, hälsa, egendom och miljö, samt omfattande räddningsinsatser.

De föreskrivna olyckstyperna är:

- Brand i byggnad
- Brand utomhus
- Trafikolycka
- Olycka med farliga ämnen
- Naturolycka
- Drunkning

Flera av dessa olyckstyper har även anknytning till och går in i de riskområden som beskrivs i handbokens Riskkatalog, såsom oljeutsläpp och föroreningsolyckor till sjöss, olyckor vid evenemang och folksamlingar, ras och skred, skogs- och vegetationsbränder och översvämningar.

Utöver risker för olyckor som kan leda till räddningsinsatser som den kommunala räddningstjänsten agerar på för att hindra och begränsa skador på människor, egendom eller miljön, så kan flera risker påverka kommunens organisation för räddningstjänst. I riskkatalogen finns fördjupningsmaterial om till exempel elektromagnetiska hot, störningar i satellitbaserade navigationssystem och vattenbrist.



Se även

[Handbok i kommunal krisberedskap – riskkatalog \(msb.se\)](#)



Läs mer

[Beskrivning av olyckor som kan leda till räddningsinsats \(msb.se\)](#)

Kommunen ska identifiera och analysera vilka extraordinära händelser i fredstid som kan inträffa och hur dessa kan påverka den egna verksamheten. Arbetet ska värderas och sammanställas i en RSA vid varje ny mandatperiod. Av kommunens RSA ska det framgå vilka risker och sårbarheter som finns i kommunen och hur de påverkar den egna verksamheten. Här följer ett antal exempel på risker som kan påverka räddningstjänstorganisationen.

Epidemi och pandemi

En epidemi är ett utbrott av något, vanligen infektionssjukdomar, som sprider sig mellan människor. En pandemi är en epidemi eller infektion som sprids och smittar människor i stora delar av världen och som ofta kan leda till stora konsekvenser för samhället. Vid en pandemi kan händelseförloppet vara komplext och långdraget, belastningen inom sjukvården kan bli mycket hög, flera samhällssektorer kan påverkas samtidigt samt att samhällsviktiga verksamheter kan drabbas av en omfattande sjukfrånvaro. Coronaviruset som börjades spridas i början av 2020 orsakade en global samhällsstörning och hade stora konsekvenser på kommunal verksamhet. Pandemin innebar stora påfrestningar på räddningstjänstorganisationens planering och resurser.

Elavbrott och It-störning

Samhället är beroende av elektricitet och utan el slutar bland annat vattenförsörjning och avlopp att fungera. Beroendet av en fungerande it-infrastruktur ökar i takt med att digitaliseringen växer vilket medför att störningar i it-leveransen kan leda till stor påverkan på verksamheten. Störningar kan till exempel ske genom överbelastningsattacker med syfte att it-systemen inte ska kunna användas eller genom driftstörningar där tekniska lösningar (till exempel hårdvara eller servrar) inte fungerar. Driftstörningar kan exempelvis påverka hantering i digitala verksamhetssystem samt tele- och datakommunikation.



Se även

[Handbok i kommunal krisberedskap – Elektroniska kommunikationer \(msb.se\)](#)

[Handbok i kommunal krisberedskap – It \(msb.se\)](#)

Pågående dödligt våld

Pågående dödligt våld kan inträffa varhelst det finns människor. Attentat, som ofta benämns pågående dödligt våld i publik miljö (PDV-händelse), är ett begrepp som rymmer händelser, inklusive terror, där det gemensamma består i att en eller flera gärningspersoner genomför ett attentat med livsfarligt våld. Vid ett attentat kommer händelsen och situationen vara svår att tolka, eftersom den kraftigt avviker från det normala och vardagliga. En oklar lägesbild och en upplevd kaotisk situation medför att prioriteringar, snabba beslut och agerande kan bli en utmaning.



Se även

[Handbok i kommunal krisberedskap – Skydd mot pågående dödligt våld i publik miljö \(msb.se\)](#)

Utsläpp av farliga ämnen

Utsläpp av farliga ämnen (som till exempel brandfarliga, explosiva, giftiga, frätande eller radioaktiva) kan leda till allvarliga skador på människor, egendom eller i miljö, men kan också leda till omfattande samhällsstörningar såsom långvariga avstängningar av samhällsviktig verksamhet eller kritisk infrastruktur. Utsläpp av farliga ämnen kan ske vid transporter av farligt gods på väg eller järnväg, eller från industrier eller andra verksamheter som hanterar farliga ämnen. I alla kommuner hanteras farliga ämnen som kan leda till större olyckor där det finns risk för stora konsekvenser, inte minst i anslutning till bensinstationer eller drivmedelsstationer som finns i alla kommuner i landet. Ett exempel på händelse är en kraftig explosion i ett fyrverkerilager i Ljungby som inträffade i maj 2021 med omfattande skador som följde.



Läs mer

[Transport av farligt gods – händelse-rapportering 2007-2019 \(msb.se\)](#)

[Explosion i fyrverkerilager, Ljungby 2021](#)

Oljeutsläpp längs kust

I alla kommuner med kust mot statligt vatten kan det inträffa fartygsolyckor till sjöss som orsakar omfattande utsläpp av olja eller andra skadliga ämnen som driver i land på kommunens stränder, som i sin tur leder till omfattande ekologiska och ekonomiska konsekvenser. I september 2011 inträffade en fartygskollision utanför Jyllands nordvästkust med ett omfattande oljeutsläpp på Tjörn som följde.



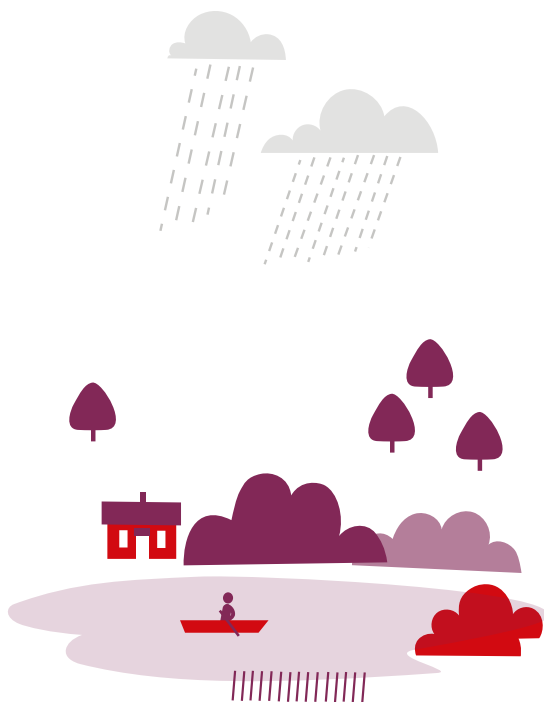
Se även

[Riskkatalog – Oljeutsläpp och föroreningsolyckor till sjöss \(msb.se\)](#)



Läs mer

[Riskbild för oljeolyckor till sjöss – en kunskapsöversikt för Östersjön, Västerhavet och de stora sjöarna \(msb.se\)](#)



Översvämningar

Översvämningar utmed sjöar och vattendrag inträffar oftast under perioder med riklig och långvarig nederbörd och när markvattenhalterna är höga. Ofta kan sådana perioder uppstå i samband med snösmältning. Översvämningarna kan då ofta bli långvariga och vattnet sjunker undan långsamt. Översvämningar sker utmed kusterna på grund av stigande havsnivåer ofta i samband med stormar. Kustöversvämningar är oftast kortvariga och vattnet kvarstår inte under så lång tid men kan förorsaka stora och kostsamma skador. En översvämning kan orsaka stora skador på människor, egendom och miljö. Översvämningar av vägar kan innebära att framkomlighet för räddningsfordon och ambulanser omöjliggörs. Ett exempel på händelse är översvämningarna i Kronobergs län som inträffade vintern 2020.

Skyfall är ett problem som kan beröra alla kommuner i Sverige även om det är något vanligare i söder. Oftast förekommer extrem nederbörd under den varma årstiden. Skyfall kan orsaka stora samhällsstörningar och ekonomiska skador. Hur stora konsekvenserna blir efter ett skyfall beror dels på hur stora mängder nederbörd som kommer under en begränsad tidsperiod, dels på områdets karaktär och kapaciteten för att leda undan den mängd nederbörd som faller i det drabbade området.



Se även

[Handbok i kommunal krisberedskap – Kommunala gator \(msb.se\)](#)

[Handbok i kommunal krisberedskap – Kommunens beredskap för dammhaveri \(msb.se\)](#)

[Riskkatalogen – Översvämningar \(msb.se\)](#)



Läs mer

[Översvämningarna i Kronoberg 2020 \(msb.se\)](#)

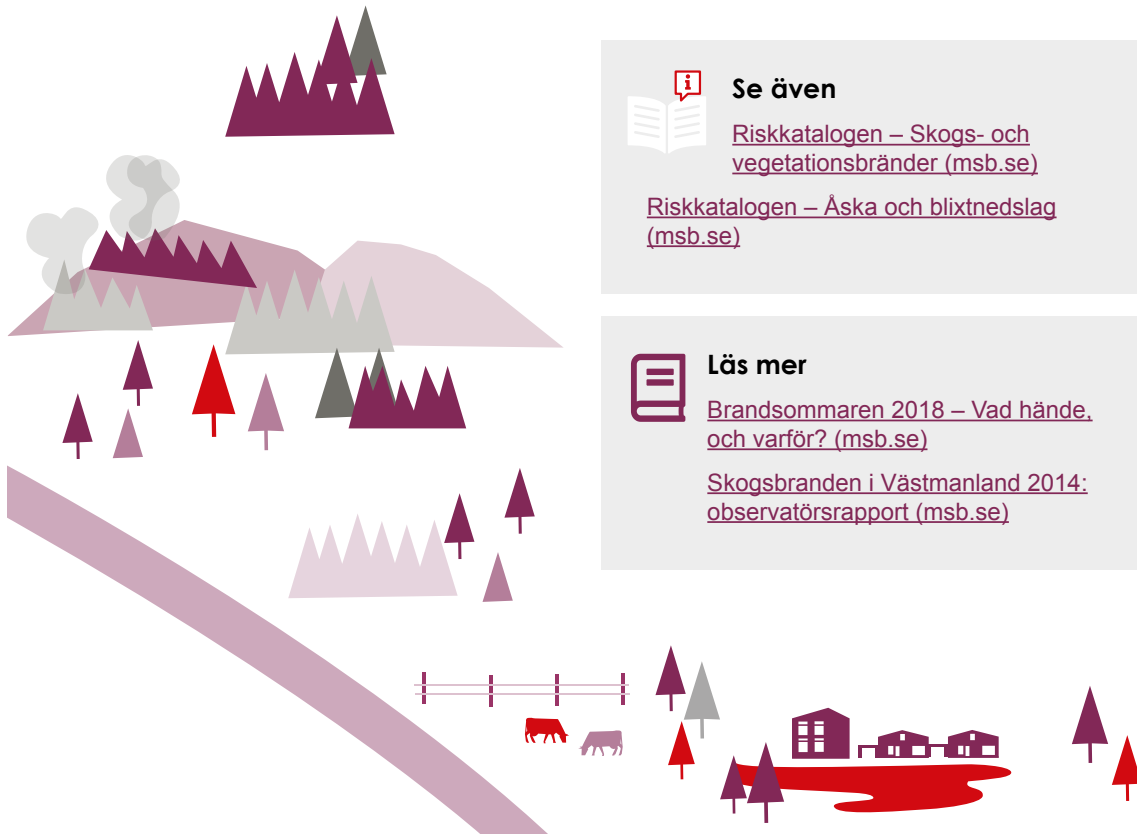
Ras och skred

Ras och skred, är snabba massrörelser i jordtäcket eller i berggrunden, som kan skada människor och orsaka stora skador dels på mark och byggnader inom det drabbade området, dels inom det markområde nedanför slänten där skred- och rasmassorna hamnar. Ett skred eller ras är i många fall en följd av en naturlig erosionsprocess och kan utlösas av riklig nederbörd eller av mänskliga ingrepp i naturen. En gemensam nämnare är att både skred och ras kan inträffa utan förvarning. I små vattendrag kan erosion leda till att mindre ras och skred förekommer i strandkanten. Områden med brant terräng kan drabbas av ras och slamströmmar. Även branta klintkuster utsätts för erosion på grund av havets och vågornas inverkan vilket kan leda till ras.



Se även

[Riskkatalogen – Ras och skred \(msb.se\)](#)



Skogsbränder

Skogs- och vegetationsbränder är vanligt förekommande i Sverige. Gräsbränder utgör ungefär hälften av räddningsinsatserna till vegetationsbränder men är ofta begränsade i yta. Skogsbränder inträffar vanligen mellan april till september med en topp oftast under juni till augusti. De flesta och svåraste skogsbränderna inträffar vid långvarig torka och ofta i kombination med att vindhastigheten är hög. Variationen har varit mycket stor mellan åren i hur många och hur omfattande bränderna i vegetation har varit. För de flesta av bränderna har det inte gått att bedöma hur branden startade men den vanligaste orsaken är olika mänskliga aktiviteter. En mindre andel av alla bränder har en naturlig orsak i form av åska då blixtnedslag antänd vegetationen. Skogsbränder kan leda till att människors hälsa påverkas, att människor omkommer och att stora ekonomiska värden går förlorade, framförallt för skogsnäringen. Skogsbränder kan påverka viktiga samhällsfunktioner och ge konsekvenser i form av strömavbrott och avstängda vägar eller järnvägar.



Se även

[Riskkatalogen – Skogs- och vegetationsbränder \(msb.se\)](#)

[Riskkatalogen – Åska och blixtnedslag \(msb.se\)](#)



Läs mer

[Brandsommaren 2018 – Vad hände, och varför? \(msb.se\)](#)

[Skogsbranden i Västmanland 2014: observatörsrapport \(msb.se\)](#)

Planering

Kommunens arbete med krisberedskap syftar både till att minska sårbarheten och genom planering skapa en förmåga att kunna hantera extraordinära händelser. Planeringen behöver omfatta kommunens verksamhetsansvar och det geografiska områdesansvaret.

Samhällsstörningar kan ställa den kommunala räddningstjänsten och dess personal inför stora utmaningar att upprätthålla verksamheten. Räddningstjänsten som verksamhet är en del av samhällets krisberedskap och räddningstjänstorganisationen är nödvändig för att hantera flertalet samhällsstörningar.

Sammantaget handlar krisberedskap om att kunna upprätthålla den ordinarie verksamheten men också om att vid behov kunna utöka eller förändra den, göra prioriteringar och anpassa den till den uppkomna situationen. Därför är förberedelser och planering med utgångspunkt från målgrupper och lagstiftning inför eventuella särskilda händelser helt centrala.

Kontinuitetshantering

Kontinuitetshantering är en metod som används för att skapa en förmåga att fortsätta bedriva sin verksamhet på en tolerabel nivå oavsett vilken typ av störning som organisationen utsätts för. Som en del i arbetet kan en eller flera kontinuitetsplaner tas fram. De innehåller information som hjälper personalen att veta vad den ska göra vid en störning, till exempel vid personalbortfall eller strömavbrott.

I en kontinuitetsplan kan det bland annat framgå när planen ska aktiveras, hur verk-

samheten ska arbeta på alternativa sätt under en störning och relevanta kontaktuppgifter. MSB erbjuder ett samlat metodstöd kring kontinuitetshantering, bland annat genom en webbkurs, vägledningar, förenklade exempel och checklistor.



Läs mer

[Kontinuitetshantering \(msb.se\)](https://www.msb.se/kontinuitetshantering)

[Kontinuitetshantering – kommunal räddningstjänst, ett förenklat exempel \(msb.se\)](https://www.msb.se/kontinuitetshantering-kommunal-raedningstjanst-ett-forenklat-exempel)

Pandemiberedskap

Den kommunala räddningstjänstorganisationen behöver planera för personalbortfall vid en eventuell pandemi och ha uppdaterad kunskap om hur smittspridningen kan minskas på arbetsplatser och i verksamheter.



Läs mer

[Pandemiberedskap – Hur samhällets aktörer kan förbereda sig, ett kunskapsstöd för beredskapsplanering \(folkhalsomyndigheten.se\)](https://www.folkhalsomyndigheten.se/pandemiberedskap)

It och el

För att upprätthålla verksamheten vid en it- eller el-störning behövs reservrutiner som säkerställer att de uppgifter som hanteras i verksamhetssystem även kan nås vid en störning. Det bör finnas med i avtal med leverantörer om tillgänglighet,

ansvarsfördelning och åtgärder vid driftstörningar. I planeringen ingår att se över vilken dokumentation och rutiner som behöver finnas i pappersform, till exempel kartor, beslutsstöd, scheman och kontaktuppgifter. Störningar i it och el kan också påverka tele- och datakommunikation, så planeringen behöver även omfatta alternativa kommunikationslösningar inom och mellan verksamheter.

Pågående dödligt våld

Olika händelser, såsom bränder, trafikolyckor, olyckor med farliga ämnen CBRNE⁴, kan inträffa till följd av terrordåd och andra medvetna och planerade antagonistiska handlingar. Detta tillsammans med de osäkerheter de innebär, försvårar ansvarsfördelning vid räddningsinsatser och kan behöva beaktas i riskidentifieringen. Exempelvis att rädda människors liv vid pågående dödligt våld i publik miljö förutsätter effektiva och samordnade insatser. Detta behöver förberedelse och samverkan med berörda aktörer, som normalt kan ligga utanför kommunens uppdrag enligt LSO. MSB har tagit fram en vägledning om detta som stöd för planering och förberedelse.



Läs mer

[Säkerhet i offentlig miljö – skydd mot antagonistiska hot och terrorism, vägledning \(msb.se\)](#)

[Vägledning – samverkan vid pågående dödligt våld i publik miljö \(msb.se\)](#)

Utsläpp av farliga ämnen

Kommunen behöver ha kännedom om var i kommunen det sker transporter av farligt gods på väg eller järnväg, samt vilka industrier eller andra verksamheter som hanterar farliga ämnen där en olycka kan få stora konsekvenser

på liv, hälsa, egendom eller miljö. Detta inkluderar exempelvis farliga verksamheter⁵, Seveso-verksamheter⁶, kärntekniska anläggningar, energihamnar och depåverksamheter. Kommunen ska upprätta en plan för räddningsinsatser för vissa utpekade riskanläggningar, exempelvis Sevesoverksamheter som tillhör den högre kravnivån enligt Seveso-lagstiftningen. Planen ska uppdateras och övas minst vart tredje år. Det krävs en god planering inför räddningsinsatser med farliga ämnen CBRNE samt kunskaper om tillgängliga beslutstöd och förstärkningsresurser. MSB stödjer och samordnar svensk räddningstjänst inom flera CBRNE-områden. Det finns även en aktörsgemensamm CBRNE-strategi för att stärka samverkan och gemensam planering.



Läs mer

[Farlig verksamhet enligt LSO \(msb.se\)](#)

[Seveso \(msb.se\)](#)

[Myndigheters skyldigheter – Kommunens plan för räddningsinsatser \(msb.se\)](#)

[KärnenergiBEREDSKAP \(msb.se\)](#)

[Skydd mot olyckor i energihamnar och depåer \(msb.se\)](#)

[Räddningsinsatser med farliga ämnen CBRNE \(msb.se\)](#)

[CBRNE-strategi \(msb.se\)](#)

Oljeutsläpp längs kust

Kommunens skyddsvärda områden behöver vara prioriterade innan olyckan inträffar eftersom befintliga resurser troligtvis inte kan skydda hela den drabbade kustlinjen. Kommunens förmåga behöver stå i proportion till sannolikheten för att en olycka ska inträffa och de konsekvenser som kan uppstå på de skyddsvärda områdena. Vad det innebär i praktiken för en enskild kustkommun kan dock variera.

4. Chemical, Biological, Radiological, Nuclear and Explosive.

5. Verksamheter som omfattas av 2 kap. 4 § LSO där verksamheten innebär fara för att en olycka ska orsaka allvarliga skador på människor eller miljön.

6. Verksamheter som omfattas av Seveso-lagstiftningen; lagen (1999:381), förordningen (2015:236) och föreskrifterna (MSBFS 2015:8) om åtgärder för att förebygga och begränsa följderna av allvarliga kemikalieolyckor.

Oljebekämpning kräver både expertkompetens och specialutrustning, där samverkan mellan drabbade kommuner och länsstyrelsen är nyckeln till att hantera oljeutsläpp. MSB är sammanhållande av Nationell samverkansgrupp för oljeskadeskydd (NSO) och det strategiska aktörsgemensamma arbetet inom svenskt oljeskadeskydd. Det finns även en nationell strategi för Sveriges oljeskadeskydd.



Läs mer

[Oljeskadeskydd \(msb.se\)](https://msb.se)

[Sveriges strategi för oljeskadeskydd \(msb.se\)](https://msb.se)

tas fram av kommuner och i vissa fall har även länsstyrelserna tagit fram skyfallskarteringar som stöd till kommunerna. En skyfallskartering visar vilka områden som översvämmas vid ett givet extremt regn när markens infiltrationsförmåga och dagvattensystemets kapacitet inte räcker till.



Läs mer

[Översvämning - stöd för det förebyggande arbetet \(msb.se\)](https://msb.se)

[Översvämningssportalen \(msb.se\)](https://msb.se)

[Beredskap för dammhaveri \(svk.se\)](https://svk.se)

[Vägledning för översvämningsskartering av vattendrag \(msb.se\)](https://msb.se)

Översvämningar

Kommuner längs vattendrag eller med havs- eller sjönära läge behöver planera och ha beredskap för att hantera konsekvenserna av höga flöden och höga nivåer. Kraftverksdammar, bebyggelse, vägar och avlopp är några exempel på anläggningar som berörs. Ytor som tål att översvämmas kan prioriteras i planarbetet och intressekonflikten mellan efterfrågan av vattennära boenden och översvämningssrisker bör tas på största allvar. Olika former av översvämningsskydd kan byggas, som invallningar och fördröjningsmagasin, och lager av pumpar, barriärer och andra resurser bör finnas. Gatorna behöver kunna skyddas från erosion och de behöver kunna stängas av och repareras om de skadats av vattnet.

Översvämningsskarteringar visar områden som hotas av översvämning och är ett stöd till kommunernas planering samt kan även vara ett underlag för planering av räddningsinsatser i samband med en översvämning. I MSB:s översvämningssportal finns översvämningsskarteringar för landets större vattendrag samlade. MSB stödjer kommuner och länsstyrelser i arbetet med att identifiera vilka risker för översvämning som finns inom deras geografiska områden. Kommuner kan söka statsbidrag hos MSB för att finansiera förebyggande åtgärder mot naturolyckor. Skyfallskarteringar

Ras och skred

Redan i planarbetet behöver hänsyn tas till att ras- och skredkänsliga områden inte bebyggs eller beläggs med gator och vägar. MSB förser landets kommuner och länsstyrelser med kartor över bebyggda områden där det finns risk för ras, skred och slamströmmar. MSB har även tagit fram en åtgärdskalender för räddningstjänsten i samband med arbete inom ett ras- och eller skredområde som är avsedd som stöd vid analys av risker och beslut i samband med räddningsinsats. Kommuner kan söka statsbidrag hos MSB för att finansiera förebyggande åtgärder mot ras och skred.

Statens geotekniska institut (SGI) tillhandahåller en vägledning och en kartvisningstjänst med uppgifter om ras-, skred- och erosionskänsliga områden. Där finns också en vägledning och en kartvisningstjänst med



identifierade riskområden för ras, skred, erosion och översvämning som är klimatrelaterad. Även Sveriges geologiska undersökningar (SGU) tillhandahåller geologisk information samt erbjuder flera kartvisare som kan användas som planeringsunderlag.



Läs mer

[Ras och skred \(msb.se\)](#)

[Åtgärdskalender vid ras, skred och slamströmmar \(msb.se\)](#)

[Vägledning – ras, skred och erosion i kommunal planering \(sgi.se\)](#)

[Skred och ras \(sgu.se\)](#)

respektive skadebegränsande åtgärder som kan krävas. Det kan behöva göras både förebyggande åtgärder, skadebegränsande åtgärder av markägare samt uppbyggnad av släckresurser rent generellt. SMHI har utvecklat och producerar på uppdrag av MSB prognoser för brandrisken i skog och mark utifrån meteorologisk information. Med utgångspunkt i data som SMHI har beräknat presenteras detaljerad information till räddningstjänsterna via tjänsten Brandrisk skog och mark samt publika förenklade brandriskkartor, via olika webbplatser samt appen Brandrisk Ute, som främst riktar sig till privatpersoner och allmänhet.

Skogsbränder

För att på förhand identifiera var det finns förutsättningar i vegetationen för att högintensiva bränder skulle kunna uppstå behöver skogs- och markförhållanden inventeras och kartläggas. Finns det kunskap om var det finns områden där bränder kan utveckla ett snabbt brandförlopp går det också att bedöma vilken hotbild detta kan ge samt vilka förebyggande



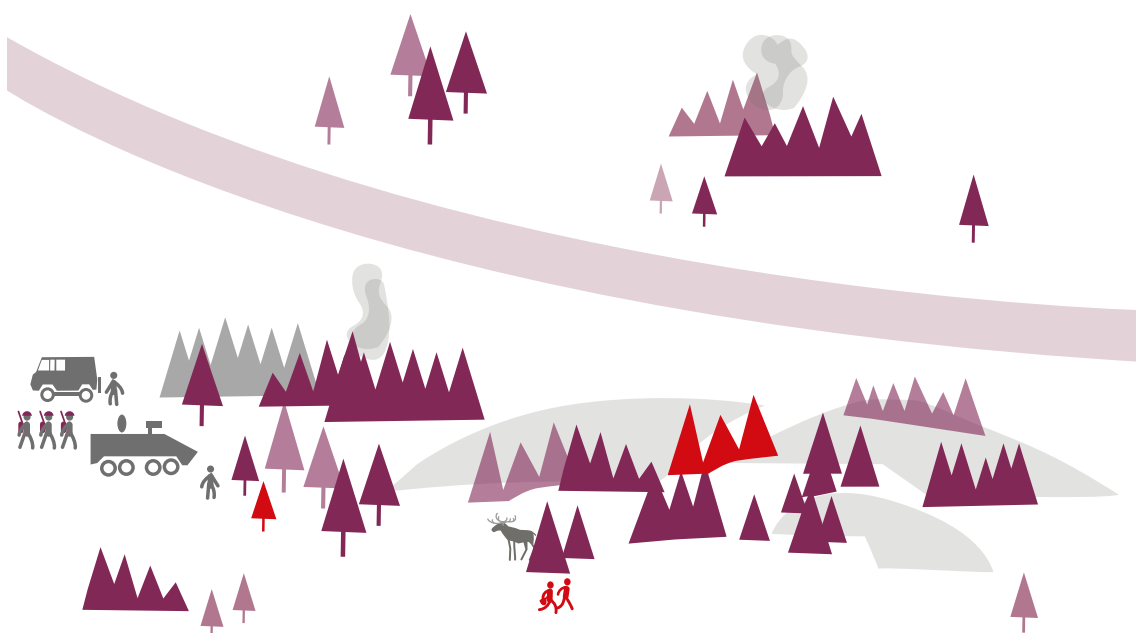
Läs mer

[Skogsbrand och vegetationsbrand \(msb.se\)](#)

[Brandriskprognoser och brandriskkartor \(msb.se\)](#)

[Vägledning i skogsbrandsläckning – 3:e utgåvan 2022 \(msb.se\)](#)

[Brandbränsleklassificering: webbaserad karttjänst för underlag till kommunal räddningstjänst och länsstyrelser om skogsvegetationens brandbenägenhet \(msb.se\)](#)



Utbildning och övning

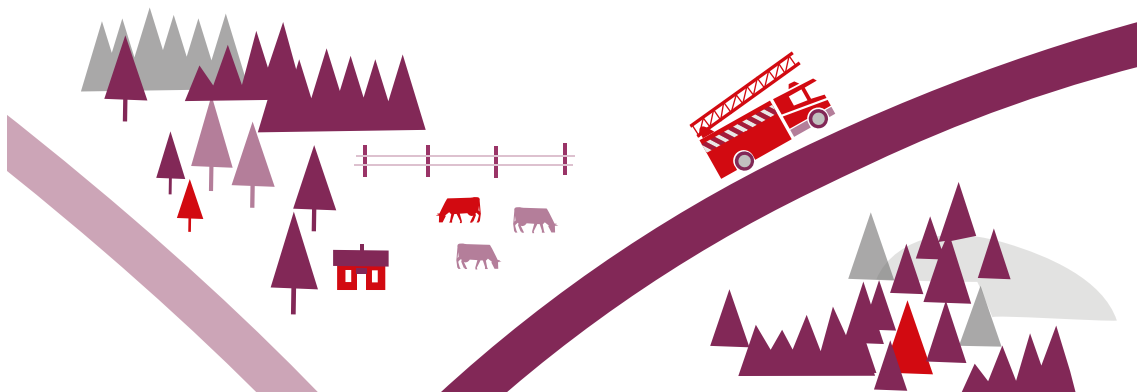
Utbildning och övning är en del i kommunens arbete med att utveckla sin förmåga att hantera samhällsstörningar. Kommunen ansvarar för att förtroendevalda och anställd personal får den utbildning och övning som behövs för att de ska kunna lösa sina uppgifter vid extraordinära händelser i fredstid och därför behöver kommunen ha en plan för utbildning och övning av sin krisorganisation. Behovet av utbildning och övning behöver planeras utifrån verksamhetens behov och förutsättningar och kan även framgå av RSA, arbetet med kontinuitetshantering eller av utvärderingar från inträffade händelser.

De kommunala räddningstjänstorganisationerna övar kontinuerligt på sin förmåga att genomföra räddningsinsatser utifrån sitt uppdrag i LSO, och utifrån de olyckstyper som kan inträffa inom kommunens geografiska område. Kommunen har en särskild skyldighet att minst vart tredje år öva sina upprättade planer för räddningsinsats för de utpekade riskanläggningar som finns i kommunen, exempelvis Sevesoverksamheter som tillhör den högre kravnivån enligt Seveso-lagstiftningen. Därutöver kan räddningstjänstorganisationerna delta i övningar kring kommunens hantering av samhällsstörningar

utifrån LEH och beror till del av vilken roll räddningstjänstens organisation har inom kommunens arbete med krisberedskap. Oaktat roll kan samhällsstörningar som kan utvecklas till extraordinära händelser beröra räddningstjänstorganisationens ansvarsområde och kräver därav god samverkan mellan kommunens krisledning och ISF samt räddningstjänstorganisationens ledning.

MSB erbjuder ett flertal utbildningar inom området skydd mot olyckor. Dels grund- och påbyggnadsutbildningar såsom:

- Grundutbildning i skydd mot olyckor (SMO), en tvåårig eftergymnasial utbildning som ger examen i säkerhets- och räddningsarbete med kompetens att arbeta främst inom den kommunala räddningstjänsten.
- Grundutbildning för räddningstjänstpersonal i beredskap (Grib), en grundutbildning för deltidsbrandmän eller räddningstjänstpersonal i beredskap.
- Påbyggnadsutbildning i räddningstjänst för brandingenjörer (RUB), en påbyggnadsutbildning för brandingenjörer som bland annat ger formell behörighet att arbeta som räddningsledare i den kommunala räddningstjänsten.



- Ledningsutbildningar med flera olika kurser med tonvikt på uppgifts- och insatsledning, samt larmskedet och systemledning.
- Tillsyn och annan olycksförebyggande verksamhet inom området skydd mot olyckor.

MSB erbjuder även specifika utbildningar inom områdena skydd mot olyckor och krisberedskap kring ämnen som oljeskadeskydd, ras-, skred- och slamströmsolyckor, samhällets krisberedskap, kriskommunikation, krisstöd, TiB, stabsutbildningar med flera.

MSB tillhandahåller även webbaserade utbildningar genom den digitala plattformen ”Fortbildningstjänsten” med kurser inom exempelvis klimatrelaterade risker, farliga ämnen, kontinuitetshantering och skogsbrand.

Utöver detta finns blåljusgemensamma utbildningsmoduler kring exempelvis pågående dödligt våld och hot mot blåljus, baserade på MSB:s nationella vägledning.

På MSB:s webbplats finns ett stödmaterial, Öva enkelt, som kan användas vid planering, genomförande och utvärdering av övningar.



Läs mer

[Utbildningar och kurser \(msb.se\)](#)

[Fortbildningstjänsten \(msb.se\)](#)

[Blåljusgemensamma utbildningsmoduler \(msb.se\)](#)

[Insatsplanering – Åttastegsmodellen \(msb.se\)](#)

[Öva enkelt \(msb.se\)](#)





Myndigheten för
samhällsskydd
och beredskap



Sveriges
Kommuner
och Regioner